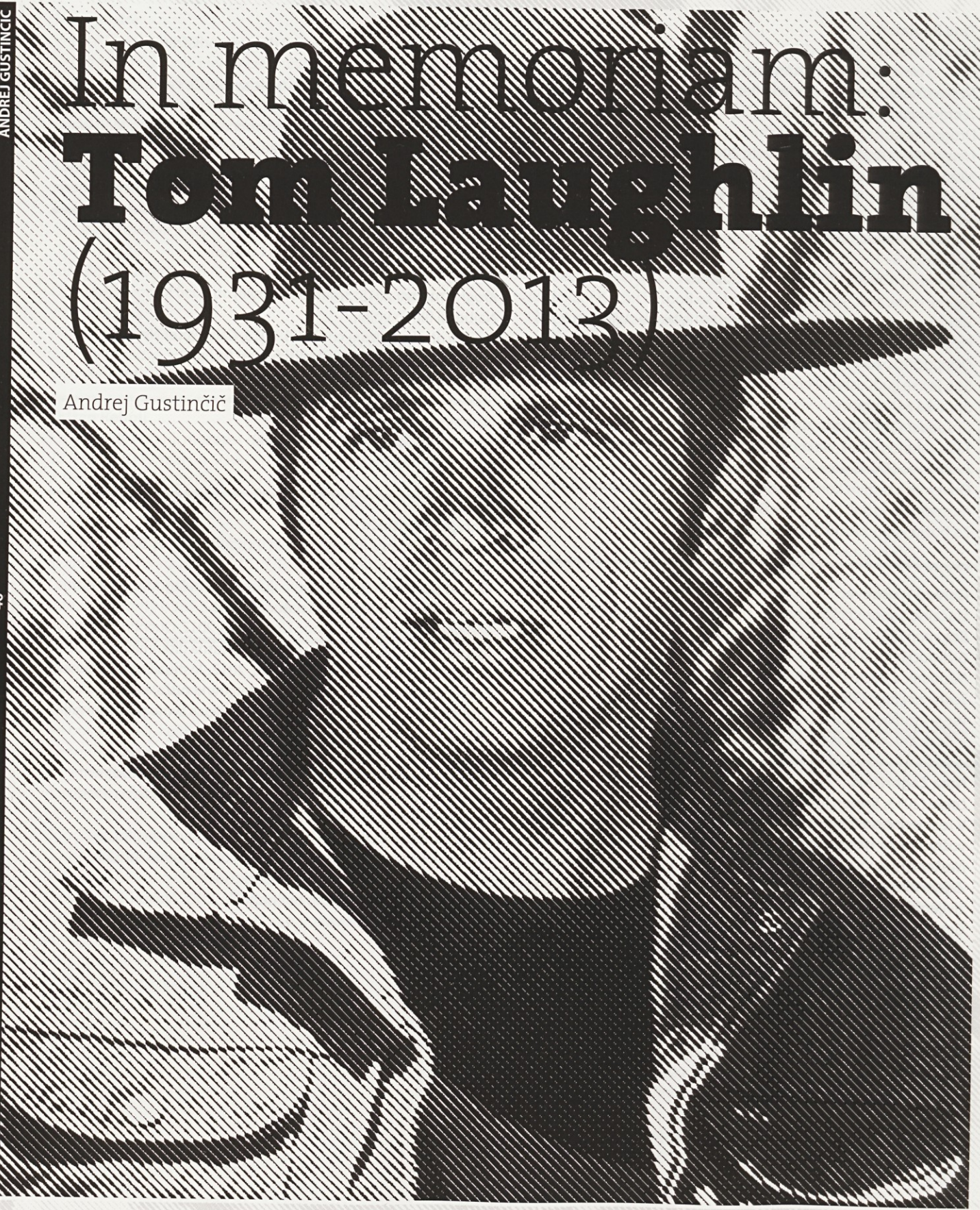

In memoriam: **Tom Laughlin** (1931-2013)

Andrej Gustinčič

Sredi decembra je v triinosemdesetem letu umrl Tom Laughlin, legenda ameriške neodvisne kinematografije ter človek, ki je za vedno spremenil način promocije in prikazovanja filmov. Billy Jack, lik, ki ga je igral v štirih filmih, ki jih je tudi napisal in režiral, je bil ena največjih popkulturnih senzacij v Ameriki 70. let prejšnjega stoletja. Kot napol Indijanec in bivša zelena baretka v Vietnamu, mojster borilnih veščin ter človek, v katerem prekipava zaradi nepravilnosti v Ameriki, je bil Laughlinov Billy Jack kontrakulturni odgovor na junake, ki so jih takrat igrali Clint Eastwood, Charles Bronson in Joe Don Baker. Filmi o Billyju Jacku so se lotili najbolj boleče ameriške tematike svojega časa.

Laughlin je režiral nekaj dobro sprejetih mladinskih filmov na začetku 60. let. Billy Jack se prvič pojavi v njegovem tretjem filmu *Rojeni poraženi* (The Born Losers, 1967), ki ga je posnel pod svojim stalnim psevdonimom T. C. Frank za American International Pictures. V tem prvovrstnem B-filmu se Billy bori s tolpo motociklistov, ki terorizirajo neko kalifornijsko mesto.

Uspeh filma je omogočil Laughlinu, da z lastnimi sredstvi posname svoj sanjski projekt, film *Billy Jack* (1971), v katerem je Billy ščitil dijake progresivne šole Montessori metode. Jean, ravnateljica Freedom School, je igrala njegova žena in poslovna partnerka Delores Taylor. Film je bil patetičen in didaktičen, a tudi igriv, angažiran in za povrh akcijski. Billy Jack se je predstavil kot zaščitnik družbeno marginaliziranih domorodcev, afroameričanov, nosečih najstnic, travmatiziranih otrok in neprilagojenih nasploh. Ščitil jih je pred normalno (ali belo) družbo, Nixonovo »tiho večino«.

Kot drugi akcijski junaki je imel tudi Billy Jack svoj slog. Pred vsakim pretepom jim je dal lekcijo. Billy bi pogledal nasprotnike, snel klobuk, glasno izdihnil, pogladil lase in obraz in pojasnil, zakaj jih bo pretepel. Potem so začeli opletati udi.

V filmu sta bila Jean in Billy pravi par za prehod iz 60. v 70. leta: pacifistka, ki še vedno verjame v načela Martina Luthra Kinga in Bobbyja Kennedyja, in po drugi strani mož, ki jo opominja, da so bili King in brata Kennedy ubiti, in verjame, da sila razume zgolj

silu. Billy se je izučil pri junakih filma *Goli v sedlu* (Easy Rider, 1969, Dennis Hopper), dveh hipijih, ki ju na koncu ubijejo ruralni kmetavzarji. Nauk je, da sta mir in ljubezen nedvomno zaželeni zadevi, obenem pa je dobro obvladati hapkido in imeti puško pri sebi. Spoj kolektivnega optimizma 60. let in samotarskega nihilizma 70., ki ga je ponujal *Billy Jack*, se je mnogim gledalcem, predvsem mladim, zdel samoumeven.

Pot do občinstva

AIP bi moral prikazovati *Billyja Jacka* leta 1971, a jih je odvrnila ideološka vsebina filma. Richard Zanuck, takrat šef studia 20th Century Fox, je ponudil denar za dokončanje produkcije. Ko je Laughlin izvedel, da želi Zanuck film premontirati in zamenjati glasbo, je ukradel zvočni trak filma in tako prisilil Zanucka, da mu proda negativ za 100.000 dolarjev. Laughlin je podpisal pogodbo za distribucijo z Warner Brothers, studio pa je film brez promocije poslal v drugorazredne dvorane, drive-in kina in porno kinematografe. Ko sta Laughlin in Delores Taylor prišla na premiero v Cincinnatiju, sta videla, da Warner kinu ni poslal niti plakata. Na kosu kartona je bilo s črnim flomastrom zapisano: »*Billy Jack zvečer!*«

Film je doživel uspeh tudi brez reklame, a Laughlin je verjel, da bi lahko bil še večji. Tožil je Warner Brothers, da mu vrnejo film, in zahteval, da mu dopustijo nadzor nad ponovno distribucijo filma leta 1973 v treh ameriških mestih po njihovi izbiri. Če dobiček ne bi presegel uradne napovedi studia, je bil Laughlin pripravljen odpovedati se filmu in ga povsem prepustiti Warnerju. Če pa bi mu uspelo, bi Warner Brothers moral pustiti Laughlinu nadzor nad nacionalno distribucijo, ki bi jo tudi financiral.

Največja težava je bila, da lastnikov kinematografov ni zanimal dve leti star film. Laughlin se je lotil distribucije na način, radikalen za leto 1973: za prikazovanje filma je najel kinematografe. V času, ko je bilo oglaševanje filmov na televiziji izredno redko, je posnel niz »regionalnih« reklam za mesta, v katerih se je prikazoval film. Reklame so bile sestavljene iz skrajšanih ključnih prizorov filma: romantičnih, akcijskih, socialno angažiranih. Spremljale so jih besede: »*Billy Jack vsebuje nekaj posebnega. Morate si ga ogledati, da bi razumeli.*« Doživel je ogromen uspeh.

Laughlin se je lotil nadaljevanja: *Billy Jack na sodišču* (The Trial of Billy Jack, 1974). Film je spet sam financiral in tokrat tudi distribuiral. Za razliko od večine tedanjih filmov, ki so imeli premiere le v nekaj mestih, preden so se začeli širiti po ZDA, je Laughlin organiziral hkratne premiere po vsej Ameriki. Tokrat je oglaševal na nacionalni televiziji v udarnem terminu: med glavnim večernim dnevnikom. Baje je porabil tri milijone dolarjev za oglaševanje, a film je zaslužil devet milijonov dolarjev v prvih petih dneh. Revija *Variety* je na naslovnici napisala, da je Laughlin osupnil stare profesionalce filmske industrije.

Naslednji film, ki so ga prikazovali in oglaševali na tak način, je bil *Žrelo* (Jaws, 1975) Stevena Spielberga. Laughlin je uvedel radikalno nov način oglaševanja in distribucije ameriškega filma, ki je danes še vedno aktualen.

Smrt ameriške vesti

Če pomislimo na današnje »blockbusterje«, je osupljivo, da je bil *Billy Jack na sodišču* eden prvih. Laughlin je pokazal nadarjenost za snemanje kompaktnih B-filmov. V tem filmu pa se je lotil skoraj triurnega epa, katerega tema je bila nič manj kot smrt ameriške vesti. Film nam pokaže Billyjev čas v Vietnamu, ko je zavrnil sodelovanje v masakru kmetov. Še vedno je zaščitnik Freedom School. Ta se je razvila v univerzo s študentsko televizijsko postajo, ki razkriva politično korupcijo in prese Washington. Pride do spopada z narodno gardo.

Zgodba je predstavljena tako nekoherentno, da potrebujemo nekaj časa za razumevanje, da v filmu ne gre le za eno sojenje, ampak za vsaj tri. Niti raznih zgodb se izgubijo, začenjajo se nove. Nelinearnost zaradi pogoste uporabe flashbackov še bolj zaplete vse skupaj, tako da občasno ne vemo, kdaj se dogaja prikazano oziroma kaj se sploh dogaja. Igra je ali povprečna (Laughlin in Taylorjeva) ali obupna (vsi drugi). Ko narodna garda krvavo zaduši protest študentov Freedom School, se ne spomnimo več, zakaj so pravzaprav protestirali. Film deluje kot amaterska norost. Je tudi kričeči politični pamflet, a niti za hip dolgočasen, tako da je težko prekiniti z ogledom.

Billy Jack

In to ne samo zaradi osupljivih posnetkov Arizone ali drugih privlačnih prizorov: Indijanci pridejo z baklami ponoči varovat študente pred narodno gardo, v nadrealistični epizodi pa Billy sreča Jezusa v Dolini spomenikov. Kar zares pritegne je predstavitev množstva tém, ki so mučile in delile tedanjo Ameriko. Česa vsega se Laughlin ne loti: My Lai in Kent State pokolov, COINTELPRO-ja, razlašanja Indijancev, Watergatea, podkupljenih policistov, rasizma, zlorabe otrok, nezaslužnega udobja ameriških množic, spopadov med mirnim pristopom k protestu in nasiljem, državnega terorja in tipa nasilja, ki ni značilen le za Ameriko, ampak je stalnica ameriškega filma: nasilja množice.

Prizor, v katerem ameriški vojaki streljajo v jamo, polno nebogljenih Vietnamcev, je zadel v najbolj bolečo točko. Laughlin se je pogumno in brezobzirno lotil najtežjega: soočenja z zločini lastne države, naroda ali rase proti drugim in izredno čustvenega vprašanja zločinov ameriških vojakov ter pa-

sivne krivde ameriškega ljudstva. »Legitimni« Holivud se je tako neposrednemu ukvarjanju z vojno v Vietnamu dolgo izogibal, razen v obliki alegoričnih vesternov, v katerih so Indijanci prevzeli vlogo Vietnamcev.

Zbogom, Billy

Billy Jack na sodišču je bil Laughlinov zadnji uspeh. Poskus stvaritve novega lika v vesternu *The Master Gunfighter* (1975), ki je remake japonskega filma *Krvavo zlato* (Goyôkin, 1969, Hideo Gosha), ni pustil sledi. *Billy Jack v Washingtonu* (Billy Jack Goes to Washington, 1977) pa je komaj prišel v kina. Laughlin je trdil, da zaradi političnega pritiska. Peti film o Billyju Jacku je propadel, ko se je Laughlin poškodoval med snemanjem. Čeprav je skoraj do smrti govoril o novem filmu s tem junakom, ni več režiral ničesar.

Laughlin je bil človek številnih interesov. Z ženo sta bila privrženca Montessorijeve metode poučevanja otrok in sta ustanovila

ter bila ravnateljica ene prvih Montessori šol v ZDA, otroškega vrtca v Santa Monici v Kaliforniji. Laughlin je napisal nekaj knjig o jungovski psihologiji in o raku in trikrat kandidiral za predsednika ZDA, leta 1992 in 2008 kot demokrat in leta 2004 kot protivojni republikanec.

Laughlinove umetniške ambicije so bile gotovo večje od njegove umetniške nadarjenosti. Enako gotovo je, da ni bil hinavec. Bil je pristen ameriški politični filmar.